

Gminny Program Opieki Nad Zabytkami Gminy Wielkie Oczy na lata 2016 - 2019

Rozdział 1. Wprowadzenie

§ 1. Głównym celem programu jest osiągnięcie poprawy w zakresie stanu zachowania oraz utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie Gminy Wielkie Oczy. Istotnym jest, aby poprawa ta dokonywała się przy współudziale mieszkańców w różnych formach swojej życiowej aktywności (praca zawodowa, działalność społeczna, działania wynikające z prawa własności lub z użytkowania obiektów zabytkowych) zaangażowanych w opiekę nad zabytkami. Obowiązkiem zaś władz publicznych w tym względzie jest z kolei pobudzanie i usprawnianie mechanizmów regulujących kwestie tej opieki oraz tworzenie i wspieranie inicjatyw mających taką opiekę na celu.

§ 2. Przedmiotem programu jest gmina Wielkie Oczy jako region administracyjny oraz miejsce lokalizacji zabytków objętych programem. Program służyć też może środowiskom naukowym i badawczym, właścicielom i posiadaczom obiektów zabytkowych, a także osobom zainteresowanym kulturą i dziedzictwem kulturowym.

1. Podstawa prawna opracowania.

1) Przy sporządzaniu Programu Opieki nad Zabytkami brane były pod uwagę następujące akty prawne:

a) ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity: Dz. U. z 2014 r. poz. 1446 z późn. zm.),

b) ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jednolity: Dz. U. z 2016 r. poz. 446 z późn. zm.),

c) dokumenty programowe – lokalne Gminy tj: Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego gminy Wielkie Oczy uchwalone Uchwałą Rady Gminy Nr 118/XXII/2001 z dnia 20 listopada 2001 r. oraz Uchwałą Nr XXI/24/2005 z dnia 24 listopada 2005 r.

2. Uwarunkowania formalno-prawne ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz podział kompetencji w zakresie ochrony dóbr kultury (ze szczególnym uwzględnieniem Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

§ 3. Podstawą prawną ochrony zabytków w Polsce jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity: Dz. U. z 2014 r. poz. 1446 z późn. zm.), która reguluje zasady ochrony i opieki nad zabytkami, definiuje pojęcie zabytku, określa: formy ochrony, kompetencje organów ochrony zabytków (w tym administracji rządowej i samorządowej), formy finansowania opieki nad zabytkami, ich ewidencjonowania.

§ 4. Zgodnie z ustawą opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega w szczególności na zapewnieniu warunków:

1. Naukowego badania i dokumentowania zabytku.
2. Prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robot budowlanych przy zabytku.
3. Zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie.
4. Korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości.

5. Popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury (art. 5).

§ 5. Ponadto ustawa definiuje m. in. podstawowe pojęcia z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami oraz przedmiot, zakres, formy i sposób ich ochrony. W myśl tejże ustawy, ochronie i opiece podlegają (bez względu na stan zachowania):

1. Zabytki nieruchome będące w szczególności:

- 1) krajobrazami kulturowymi,
- 2) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- 3) dziełami architektury i budownictwa,
- 4) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

2. Zabytki ruchome będące w szczególności:

- 1) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- 2) kolekcjami stanowiącymi zbiory zgromadzonych przedmiotów i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- 3) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- 4) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- 5) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (tekst jednolity: Dz. U. z 2012 r. poz. 642 z późn. zm.),
- 6) instrumentami muzycznymi,
- 7) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- 8) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

3. Zabytki archeologiczne będące w szczególności:

- 1) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- 2) cmentarzyskami,
- 3) kurhanami.

§ 6. Ponadto „ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”. Ustawa określa także formy i sposób ochrony zabytków.

1. Formami ochrony zabytków są:

- 1) wpis do rejestru zabytków,
- 2) uznanie za pomnik historii,
- 3) utworzenie parku kulturowego,
- 4) ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania.

§ 7. Do rejestru zabytków wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub Użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku.

§ 8. Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

§ 9. Ustawa definiuje obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

§ 10. Do obowiązków Gminy należy w szczególności:

1. Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu Gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków.

2. Sporządzanie na okres 4 lat Gminnego programu opieki nad zabytkami.

3. Uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji planów zagospodarowania przestrzennego.

§ 11. Art. 87 Ustawy określa obowiązek samorządu dotyczący sporządzania i uchwalania Gminnego programu opieki nad zabytkami:

1. Program winien być opracowany na okres 4 lat.

2. Program przyjmuje rada gminy po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

3. Program służy celom określonym w Ustawie (wymienionym w rozdziale II niniejszego opracowania).

4. Program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

5. Z realizacji programu wójt sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia Radzie Gminy.

6. Sprawozdanie z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami jest przekazywane Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków w celu jego wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

§ 12. Ochrona zabytków w dokumentach programowych Gminy tj. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego dla Gminy Wielkie Oczy:

1. Ochrona dóbr kultury i wartości historycznych polegać będzie na wyznaczeniu w trybie decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków z późniejszym respektowaniem w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym „stref ochronnych”.

2. Strefy ochronne zostały zaproponowane w „Studium Wartości Kulturowych i Historii” będącymi integralną częścią „Studium” i potwierdzone w „Uwarunkowaniach rozwoju gminy”.

1) STREFA „A” pełnej ochrony konserwatorskiej dotyczy obiektów lub zespołów ujętych w rejestrze zabytków wraz z najbliższym otoczeniem do odległości 50 m. Na terenie Gminy Wielkie Oczy istnieje 7 pozycji rejestru. Podobne zasady powinny dotyczyć 3 obiektów architektury lub zieleni, wymagających specjalnej ochrony ze względu na swą wartość kulturową. Są to:

a) synagoga w Wielkich Oczach,

b) cerkiew gr.-kat. - nieużywana, Wielkie Oczy,

c) pozostałość starodrzewu i fundamenty cerkwi w Kobylnicy Ruskiej.

2) STREFA „B” - ochrony terenów, na których położone są zabytkowe zespoły i obiekty o zróżnicowanej wartości kulturowej, w tym z wykazu zabytków architektury i budownictwa przytoczonego w III rozdziale niniejszego Planu. W strefie tej istnieje wymóg zachowania istniejących elementów o wartościach kulturowych i dostosowania nowej zabudowy do

historycznej kompozycji, z uwzględnieniem układów pochodzących z map katastralnych załączonych do „Studium Wartości Kulturowych i Historii” - dotyczących stanu z 1854 r. i nawiązujących także do znaczenie wcześniejszych okresów. W rejonach tych występują jeszcze obiekty drewniane, typowe dla obu stron pogranicza polsko-ukraińskiego.

3) STREFA „W” - ochrony stanowisk i odkrywek archeologicznych. Zaznaczone w Studium miejsca wymagają ochrony przez uzgodnienia z Państwową Służbą Ochrony Zabytków warunków zagospodarowania terenu i jego najbliższego otoczenia. W oparciu o ocenę istniejących stanowisk wytypowano pozycje wymagające dodatkowych badań w celu przygotowania dokumentacji niezbędnej do wpisania do rejestru zabytków.

4) CMENTARZE - ochroną należy objąć stare cmentarze i miejsca pamięci narodowej wykazane w rozdziale III niniejszego Planu, niezależnie od przynależności wyznaniowej lub narodowościowej.

Rozdział 2.

Cele programu w świetle ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

§ 13. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa, iż opracowanie programu opieki nad zabytkami ma na celu:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.

2. Uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.

3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.

4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.

5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi Śródków finansowych na opiekę nad zabytkami.

6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.

7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Rozdział 3.

Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Wielkie Oczy

§ 14. Rys historyczny:

Siedzibą władz gminy Wielkie Oczy jest miejscowość o tejże nazwie. Obecnie funkcjonuje ona w randze wsi, historycznie uwarunkowana była jako miasteczko. Jej nazwa pochodzi od dwóch (nieistniejących już) stawów, pomiędzy którymi pierwotnie rozwijało się osadnictwo. Znane też są inne legendy związane z powstaniem nazwy miejscowości. Pierwsze ślady osadnictwa słowiańskiego na terenie gminy pochodzą z V - VII w. n. e. Pierwszy okres państwowości obszar ten przeżywa pod panowaniem Rusi Czerwonej i jej władców. W XIV w. za panowania Kazimierza Wielkiego zostaje przyłączona do ziem Polskich i pozostaje pod jej panowaniem przez 400 lat. Wówczas to zasiedla ją polska szlachta, która stopniowo staje się klasą dominującą. Charakterystyczne jest zjawisko przyjmowania j. polskiego a także religii rzymskokatolickiej przez miejscowych bojarów. Od 2 poł. XIX w. równoległe odbywa się proces osadniczy emigrantów, wygnańców żydowskiego pochodzenia. Okres założenia miasteczka Wielkie Oczy przyjmuje się na XIV w. Bardziej jednak prawdopodobne wydaje się, że początki Wielkich Oczu przypadają na koniec XVI w, kiedy zostały założone przez rodzinę Miękich. Kolejno przechodzą we władanie

Mohylów, Potockich, Modrzejowskich. To właśnie Modrzejowski wpłynął na rozkwit miejscowości: przebudował fortyfikacje, wznosił dwór obronny, sprowadził dominikanów i ufundował klasztor i kościół. 18 maja 1671 r. król Michał Korybut Wiśniowiecki nadał Wielkim Oczom prawa miejskie. Kolejnymi właścicielami miasteczka stali się Krasiccy, Prawdziców oraz Potockich. W XVIII w. dobrze rozwijało się również osadnictwo żydowskie. W wyniku rozbiorów obszar obecnej gminy znalazł się pod zaborem austriackim. Przechodził on z rąk Komorowskich w ręce Pawłowskich aż w początku XIX w. miasteczko znalazło się w posiadaniu rodziny Wielopolskich. Ród ten zreorganizował gospodarkę oraz wybudował browar. Następnie dobra wielkooockie przeszły pod rządy Borowskiego, a później niemieckiego barona Gustawa Hagena. Równoległe do rozwoju gospodarczego następował na omawianym obszarze rozwój szkolnictwa i opieki socjalnej. W 1872 r. założono szkołę podstawową. W poł. XIX w. w miasteczku rozwinęły się placówki handlowe prowadzone głównie przez Żydów. Powstały także garbarnie, dwie cegielnie, młyn parowy, rzeźnia, gorzelnia. W 1879 r. założono urząd pocztowy. W czasie I wojny światowej teren ten został zajęty przez oddziały rosyjskie co spowodowało wielkie zniszczenia, upadek rolnictwa i handlu. Kolejne zniszczenia były następstwem działań wojennych pomiędzy Rosjanami a Niemcami. W lecie 1915 r. do miasteczka dotarła epidemia tyfusu plamistego a później cholery. Następował upadek miasteczka. W latach międzywojennych rozpoczęły się walki polski - ukraińskie o dominację nad tym terenem, zakończone zwycięstwem oddziałów polskich. Wznowiono targi i jarmarki jednak po kilku latach zamknięto je. Następował powolny upadek miasteczka. Na skutek czego w 1935 r. Wielkie Oczy utracił prawa miejskie. Okres II wojny światowej przyniósł jeszcze bardziej tragiczne wydarzenia teren ten został zajęty przez Niemców, a następnie na mocy porozumienia Ribbentrop - Mołotow przez oddziały sowieckie. W listopadzie 1939 r. obszar ten został włączony w obręb USRR. Życie gospodarcze obszaru zamierało, nastąpiła organizacja życia administracyjnego na wzór sowiecki. Po wybuchu wojny w Wielkich Oczach zgromadziło się wielu Żydów. W 1941 r. rozpoczęła się wojna niemiecko-sowiecka. Wraz z władzą niemiecką pojawiła się drastycznie eksterminacji Żydów, której towarzyszyły grabieże, przymusowa praca i zbiorowe mordy. W 1942 r. doszło do wysiedlenia ludności żydowskiej, a następnie w 1943 r. wymordowania jej przez Niemców w getcie w Jaworowie.

Od 1941 r. następowało wysyłanie Polaków na przymusowe roboty, a od 1943 r. rozpoczęły swoją działalność oddziały UPA, które miały na celu zastraszenie ludności polskiej. W 1944 r. doszło do istotnego obstrzału miasteczka przez oddziały UPA na skutek czego miasteczko stanęło w ogniu. W lipcu 1944 r. do Wielkich Oczu dotarły oddziały Armii Czerwonej, powstały zaczątki władzy sowieckiej, które funkcjonowały do 1945 r. pomimo formalnego włączenia tych terenów do Polski. Od 1944 nastąpiło przesiedlenie Ukraińców do ZSRR. Wraz z akcją przesiedleń rozpoczęły się ciężkie walki pomiędzy Polakami a Ukraińcami. W 1947 r. podjęto decyzję o rozpoczęciu akcji Wisła. Po zakończeniu akcji sytuacja w gminie zaczęła się normalizować. Na opustoszałe obszary zaczęła napływać ludność z Rzeszowszczyzny. Następowala powolna normalizacja życia pomimo znikomych warunków do rozwoju i odbudowy obszaru. Nieznaczne ożywienie gospodarcze spowodowane zostało odkryciem gazu w 1958 r. Kolejne lata 70 i 90 - te XX w. przyniosły rozwój i ożywienie gospodarcze gminy.

§ 15. Zasoby i charakterystyka środowiska kulturowego gminy Wielkie Oczy:

Gmina Wielkie Oczy posiada cenne zasoby środowiska kulturowego zarówno sakralne, jak i świeckie. Zachowane zasoby kulturowe świadczą o charakterystycznej dla tego terenu Polski, mieszanke kulturowej i wyznaniowej. Poszczególne obiekty architektoniczne o charakterze cerkiewnym, historyczne judaiki, kościoły i klasztory reprezentują trzy podstawowe wyznania tego obszaru: katolicyzm obrządku rzymskiego, greckiego i judaizmu. Do najcenniejszych zespołów i obiektów zabytkowych zachowanych na terenie gminy należą: zespół cerkwi gr - kat. par. p. w. Bogurodzicy Pokrow, ob. kościół rzym - kat. par. p. w. opieki NMP w Bihalach, zespół cerkwi gr - kat. par. p. w. św. Dymitra, ob. kościół rzym - kat. fil. p. w. św. Józefa Kuncweicza w Kobylnicy Wołoskiej, zespół kościoła par. p. w. Trzech Króli oraz zespół cerkwi gr - kat. fil. p. w. św. Dymitra w Łukawcu, zespół kościoła par. p. w. św. Trójcy w Potoku Jaworowskim, cerkiew gr - kat. fil. p. w. św. Mikołaja, bożnica, mur., XIX, zespół klasztorny Dominikanów, kościół, ob. par. p. w. Niepokalanego Poczęcia NMP w Wielkich Oczach. Krajobraz kulturowy gminy uzupełniają

liczne obiekty zagrodowe, drewniane domostwa głównie z początku XX w. a także liczne cmentarze historyczne

§ 16. Wykaz zabytków architektury i budownictwa w gminie Wielkie Oczy:

1. Bihale:

Cerkiew grecko - kat. p.w. Bogurodzicy Pokrow. ob. kościół rzym. - kat., drewn., 1821, 1928,
nr rej A - 646 z 06.06.1994 r.

Pierwsza cerkiew wzniesiona w końcu XVI w. przez nieznaną bliżej "Panią Jaroszyńską", dziedziczkę wsi. Ok. 1780 r zanotowano, że " ab extra potrzebuje Dach reperacyi" , natomiast w 1789 r. Odnowienia wymagało prezbiterium. Na początku XIX w. Była już w bardzo złym stanie i zagrażała bezpieczeństwu wiernych. W 1821 r. budowla uległa spaleni. W tym samym roku powstała obecnie istniejąca cerkiew, którą postawił na miejscu poprzedniej, na wzór starej cerkwi w Szczutkowie, gospodarz z Bihal Ilko Pochodaj. Po 1825 r zbudowano kopułę. W 1843 r pobito dachy gontami. W 1872 r. z inicjatywy parocha ks. Michała Kukurewicza wnętrze pokryto polichromią. Na przełomie XIX i XX w. Rozbudowano świątynię; nawę rozszerzono od południa i północy o dwa ramiona, wzniesiono babiniec i od południa zakrystię oraz powiększono skarbczyk od północy. W 1928 r z funduszy parafian przeprowadzono remont, który polegał na wymianie podwalin oraz wzmocnieniu ścian babinca za pomocą narożnych lisic. Po 1948 r. świątynia została przejęta na kaplicę filialną parafii rzym.-kat. w Łukawcu. W 1964 r. zaliczono obiekt do czwartej grupy zabytków. W związku z erygowaniem przez Bpa Mariana Rechowicza samodzielnej parafii, dokonano w latach 1978-1979 gruntownego odnowienia świątyni. Wymieniono część podwalin i brusów; wnętrze pokryto w całości boazerią, położono nową podłogę, ściany zewnętrzne oszalowano, wniesiono nowy nieco mniejszy przedsionek, zmieniono wykroje okien, kilka zaszalowano. Jeszcze w 1983 r. wymieniono blachę na kopule i dachach, osadzając na nich nowe krzyże. W roku 2003 dzięki zaangażowaniu wiernych zakonserwowano podłogę w kościele; dokonano także konserwacji elewacji zewnętrznej (drewnochronem) a w 2004 ponownie pokryta elewacja zewnętrzna z dodatkiem wosku aby konserwacja była trwalsza w tymże roku pomalowano i zakonserwowano dach kościoła.

Dzwonnica

Pierwsza znana dzwonnica występowała nad babińcem pierwotnej cerkwi. Ostatnio istniejąca budowla, łącząca funkcje bramy, powstała równocześnie z cerkwią w 1821 r. Kilka lat później zanotowano, że drzwi, schody i podłoga wew. wymagają odnowienia. Do 1843 wymieniono gontowe poszycie dachu. Po 1947 zaniedbana. W 1959 groziła zawaleniem. Przed 1977 r. została rozebrana. Rolę dzwonnicy przejęła skromna konstrukcja słupowa. W XVIII w. Istniały trzy dzwony, pod koniec wieku już pięć; lecz na początku XIX w funkcjonowały ponownie trzy dzwony, z których dwa powstały w latach 1680 i 1735. Część (nieznana jaka część) dzwonów została zarekwirowana przez wojska austro – węgierskie podczas I Wojny Światowej. W latach 20-tych zakupiono dwa nowe dzwony, z których obecnie funkcjonuje jeden niewielki z datą „1922”. W roku 2004 postawiono nową dzwonnice metalową na czterech postawach w kompozycji dostosowaną do kościoła. Budowla ta powstała z konieczności (poprzednie chyliła się ku upadkowi) z racji Nawiedzenia Kopii Obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej i ufundowania drugiego dzwonu „Maryja” o wadze 150 kg przez ks. Stanisława Solilaka pochodzącego z tej Parafii.

Cmentarz przykościelny

Cmentarz parafialny powstał na miejscu dawnego cmentarza greko-katolickiego; o powierzchni 0,42 ha, położony w odległości 500 m od kościoła parafialnego w Bihalach. Ogrodzony siatką ogrodzeniową. W roku 2001 złożono wniosek do Wójta Gminy Wielki Oczy o ujęcie w planach zagospodarowania przestrzennego rozszerzenie cmentarza parafialnego o 0,60 ha w kierunku ku kościołowi. W roku 2003 plany te zostały zatwierdzone przez władze Gminy. W roku 2004 dokonano planów geodezyjnych dotyczących rozszerzenia cmentarza.

Szkoła- budynek drewniany, nieczynny, l.30. XX w.

Domy wiejskie:

- 1) Dom nr 5, wł. Jan Frankowski, drewn. I ćw. XX,
- 2) Dom nr 11, wł. Mikołaj Sopel, drewn. I ćw. XX,
- 3) Dom nr 26 wł. Piotr Czernysz, drewn. I ćw. XX,
- 4) Dom nr 53 wł. Michał Sopel, drewn. I ćw. XX,
- 5) Dom nr 70, wł. Tadeusz Bihajło, drewn. l.30. XX.

Kapliczki:

Kapliczka mur. lata 20-30. XX w.

Kapliczka mur., drewno, 1934 r.

Kapliczka mur.,drewno, 1931 r.

Kapliczka przy grodzie Łukawiec-Bihale, l. 20-30, XX w.

2. Kobylnica Ruska

1) Miejsce po zespole cerkiewnym:

a) **Cerkiew greko-kat. par., p. w. św. Dymitra** (rozebrana po II wojnie światowej),

b) **cmentarz wojenny** - z okresu I wojny światowej lata 1914 - 1918. Położony w południowej części wsi ok. 50 m na zachód od drogi do przejścia granicznego w Korczowej. Zlokalizowany na terenie płaskim, wśród pól, na przedłużeniu cmentarza grzebalnego. Założony na rzucie wydłużonego prostokąta. Granice cmentarza wyznacza wał ziemny. Wnętrze cmentarza zajmują zbiorowe mogiły ziemne, zachowane śladowo.

2) bunkry po linii Mołotowa,

3) **Kapliczka**, murowana, 1918 rok.

3. **Kobylnica Wołoska**

Cerkiew greko - kat. ob. kościół rzym - kat., nr rej.: A - 647 z 06.04.1994 r.

Murowana parafialna cerkiew greckokatolicka, znajdująca się w Kobylnicy Wołoskiej. Cerkiew zbudowana została w 1923, w miejscu starszej, drewnianej cerkwi z 1666. Parafia należała do dekanatu lubaczowskiego, po I wojnie światowej do krakowieckiego. Po wojnie cerkiew została przejęta przez kościół rzymskokatolicki. Od 1985 msze w rycie greckim rozpoczął odprawiać ksiądz Piotr Kryk. W 1990 odnowiono parafię greckokatolicką należącą do dekanatu przemyskiego.

Szkoła, mur., pocz. XX

4. Łukawiec:

Kościół par. p.w. Trzech Króli, drewn., 1756, nr rej.: A - 311 z 30.12.1967 r.

Drewniany kościół Objawienia Pańskiego (Trzech Króli) w Łukawcu zbudowany został w 1754 r. Według legendy kościół został zakupiony i przeniesiony z Narola. Świątynię wiele razy odnawiano. Podczas remontu w latach 1948-1950 zmieniono formę wieżyczki na sygnaturkę. Ostatni remont (w tym rozbudowa przedsionka) miał miejsce w latach 1974-1975. Kościół wzniesiony jest z drewna w konstrukcji zrębowej. Ściany nawy i prezbiterium wzmocnione są pionowymi słupami, tzw. "lisicami". Wieżba dachowa posiada konstrukcję jętkowo-stolcową.

Świątynia składa się z prostokątnej nawy, poprzedzonej kruchtą i węższego trójbocznie zamkniętego prezbiterium z dobudowaną od północy zakrystią. Nawa i prezbiterium pokryte są dwuspadowym dachem o wspólnej kalenicy. Na przejściu między nawą a prezbiterium osadzona została niska, czworoboczna wieżyczka na sygnaturkę. Dachy pokryte są gontem. Świątynia jest typowym przykładem skromnej budowli drewnianej, której forma kontynuuje w XVIII w. wykształcone jeszcze w średniowieczu rozwiązania. Ważnym wydarzeniem w dziejach świątyni łukawieckiej było zainstalowanie w 1965r. W głównym ołtarzu cudownego obrazu Matki Boskiej Łaskawej Opiekunki Chorych, czczonego poprzednio w Tartakowie koło Sokala (pocz. XVII w.). W 1991 r. papież Jan Paweł II podczas swojej wizyty w Lubaczowie dokonał koronacji obrazu. Malowidło umieszczone jest w nowym kościele parafialnym – sanktuarium Matki Boskiej Łukawieckiej (Tartakowskiej).

Cerkiew greko - kat. p.w. Męczennika Dymitra, drewn., 1701, 1923, nr rej.: A - 99 z 19.03.1986

L.

Cmentarz cerkiewny ze starodrzewiem, nr rej.: A - 693 z 01.12.2011 r.

Dawna cerkiew greckokatolicka św. Dymitra Męczennika w Łukawcu należy do tradycyjnych świątyń drewnianych Kościoła Wschodniego. Powstała w 1701 r. z fundacji gromady wiejskiej i została przebudowana w 1923 r. Jest trzecią w kolejności świątynią obrządku wschodniego na terenie Łukawca. Po II wojnie cerkiew straciła swą funkcję. Początkowo służyła do celów katechetycznych parafii rzymskokatolickiej. Jednak w połowie lat 60. XX wieku przejął ją Skarb Państwa i przeznaczył na magazyn nawozów. W 1987 r. budynek został poważnie uszkodzony w wyniku pożaru. Prace remontowe przeprowadził w latach 1990-1994 Społeczny Komitet Opieki nad Zabytkami Sztuki Cerkiewnej TOnZ w Warszawie. Obecnie obiekt jest nieużytkowany. Cerkiew wzniesiona jest w konstrukcji zrębowej na planie trójdzielnym. Ze względu na podmokły teren budowla stoi częściowo na wbitych w ziemię drewnianych palach. Większa, kwadratowa nawa z mniejszym babińcem od zachodu i sanktuarium zamkniętym trójbocznie od wschodu. Od północy dobudowana jest mała zakrystia. Dachy i ściany świątyni pokryte są gontem. Każdą z części cerkwi wieńczy baniaste makowice z żelaznymi krzyżami. Do dzisiaj nie zachowało się wyposażenie cerkwi. Pojedyncze ikony przechowywane są w muzeum w Łańcucie.

Kapliczka, murowana, 1918 rok.

Domy wiejskie:

1) Dom nr 131, wł. Paweł Panek, drewn. I.30. XX,

- 2) Dom nr 23, Stanisław Babij, drewn. I ćw. XX,
- 3) Dom nr 26, Mikołaj Sulilak, drewn. I.20. XX,
- 4) Dom nr 29, wł. Aleksander Kisz, drewn. I. 20 XX,
- 5) Dom nr 44, wł. Anna Frankowska, drewn. XX,
- 6) Dom nr 77, wł. Jan Sycz, dewn. I. ćw. XX,
- 7) Dom nr 93, wł. Marian Kaławaj, drewn. I. ćw. XX,
- 8) Dom nr 134, wł. Julian Mokrzycki, drewn. I. 20 XX,
- 9) Dom nr 139, wł. Michał Serkiz, drewn. I.30 XX,
- 10) Dom nr 182, wł. Katarzyna Kolbuszewska, drewn. k. XIX,
- 11) Dom nr 184, wł. Jan Barandowski, drewn. I. ćw. XX,
- 12) Dom nr 198, wł. Piotr Sopel, drewn. I. ćw. XX,
- 13) Dom nr 201, wł. Michał Sopel, drewn. I. ćw. XX,
- 14) Dom nr 296, wł. Józef Strojny, drewn. I.20. XX.

5. Potok Jaworowski:

Kościół par. p.w. Świętej Trójcy, 1913, nr rej.: A - 442 z 14.02.1997 r.

Miejscowość obok Kobylnicy Ruskiej, założona przez kolonistów niemieckich w okresie józefińskim (nosiła nazwę Fehlbach). Znajduje się tutaj murowany, neogotycki kościół rzymskokatolicki pw. Świętej Trójcy wybudowany w latach 1911-1913. Prace budowlane prowadził dominikanin z Wielkich Oczu, o. Józef Wala. Jest to świątynia jednonawowa z wieżą i sygnaturką. Ołtarz główny z figurami Trójcy Przenajświętszej, boczne: św. Augustyna i św. Bazylego Wielkiego wykonał w 1912 r. Krupiński, artysta z Kańczugi. Na zwieńczeniu umieścił on figurkę Michała Archanioła. W 1954 r. po rozebraniu drewnianej cerkwi w Kobylnicy Ruskiej dwa drewniane ołtarze z obrazami Najświętszego Serca Pana Jezusa i Niepokalanego Serca NMP, zostały przeniesione do parafialnego kościoła i umieszczone jako ołtarze boczne. W świątyni znajduje się drewniana figurka Matki Bożej z Dzieciątkiem na lewej ręce. Ozdobne szaty i malowidło wskazują na bawarskiego lub austriackiego artystę. Można więc sądzić, że figurka

została przywieziona przez niemieckich kolonistów. Jest też cenny relikwiarz z relikwiami krzyża świętego. W 1966 roku nową polichromię wykonuje krakowski artysta malarz Mucha.

Stodoła: wł. Władysław Folta, drewn., 1 ćw. XX w.

Domy wiejskie:

1) Dom nr 22, wł. Stefania Kucharska, drewn. I.20. XX,

2) Dom wł. Karolina Kaławaj, drewn. I.30. XX.

6. Wielkie Oczy:

Kościół p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP, klasztor, ob. plebania, ogrodzenie

Na wyniosłości na zachód od rynku stoi dawny zespół kościelno-klasztorny z końca XVII wieku, którego budowę rozpoczął Andrzej Modrzewski, ówczesny właściciel Wielkich Oczu. Zbudowano go w miejscu starego drewnianego kościółka (prawdopodobnie z przełomu XVI/XVII w.), przy którym Modrzewski osadził w 1667 roku dominikanów obserwantów. W latach następnych rozpoczęła się budowa murowanego kościoła, otoczonego z trzech stron przyległymi zabudowaniami klasztoru. Klasztor ukończono w 1684 roku, a budowa kościoła trwała zapewne długo, gdyż konsekrowano go dopiero w roku 1740, gdy właścicielem Wielkich Oczu był wnuk Modrzewskiego - Józef Łaszcz, biskup sufragan chełmski. Podczas konsekracji kościołowi nadano tytuł Niepokalanego Poczęcia NMP oraz św. Andrzeja Apostoła. We wnętrzu kościoła znajduje się rokokowy ołtarz, a w nim słynny obraz Matki Boskiej namalowany w roku 1613 przez krakowskiego artystę, Franciszka Śmiadeckiego. Kościół barokowy, zbudowany z cegły, na planie prostokąta, 23 m długi i niemal 9 m szeroki. Prezbiterium kościoła jest zwrócone na zachód. Świątynia posiada bardzo wysoką i szeroką fasadę; wysoką 23 m, a szerokością obejmującą dobudowany do kościoła klasztor, nawę i przybudówkę od północy. Jednopiętrowy klasztor w formie litery U otulał świątynię z trzech stron, później został częściowo rozebrany (skrzydło północne) i obecnie w formie litery L przylega do kościoła od południa i zachodu. Współcześnie w poklasztornych pomieszczeniach mieści się plebania. Pionowe pilastry dzielą fasadę na siedem pól; w środkowym usytuowane jest okno oświetlające chór muzyczny, w pozostałych znajdują się płyciny i wnęki przeznaczone na figury. Nad portalem świątyni umieszczony jest napis: „Aedificatum A.D. 1667 et A.D. 1974 Renovatum. Ponad tym umieszczony jest napis: „Ro. 1863” (poważniejszych renowacji kościoła dokonywano trzykrotnie: w latach 1863, 1955 i ostatnio 1974). Pod samym szczytem tympanonu widnieje, umieszczony w kole, symbol Marii, patronki kościoła. Elewację wieńczy metalowy krzyż wsparty na cokolicu. W czasie I-szej wojny światowej pocisk armatni uszkodził szczytową ścianę i dziura ta trwała wiele lat jako pamiątka wojenna.

Dach kościoła dwuspadowy, pierwotnie pokryty był gontem, obecnie - blachą. Kościół jest jednonawowy. Dawniej posiadał sześć ołtarzy: główny i pięć bocznych. Do 1970 zachowały się tylko dwa boczne ołtarze, które w ostatnich latach również usunięto, by powiększyć przestrzeń świątyni. Chór organowy wsparty jest na półkolistym łuku; organy są 9-ciogłosowe, XIX wieczne, generalnie remontowane w okresie międzywojennym przez firmę „I. i A. Żebrowski” ze Lwowa, oraz w 1983. W roku 1993 zostały przerobione z pneumatycznych na elektromagnetyczne. Kościół jest podpiwniczony w formie katakumb, w których w XVII i XVIII wieku grzebano ciała zakonników i dobrodziejów klasztoru. Przed kościołem znajduje się niewielki cmentarz ogrodzony metalowym parkanem. Jest tu również murowana dzwonnica przylegająca do północnej ściany świątyni, wybudowana na nowo w roku 1978. Umieszczone są na niej trzy dzwony. Na placu przykościelnym znajduje się także pięć niewielkich, murowanych kaplic. Dwie z nich zostały wybudowane jeszcze przez dominikanów. Pozostałe trzy wybudowano staraniem obecnego proboszcza ks. Kluza. Na frontonie kościoła mieści się odsłonięta w 1986 roku tablica ku czci Polaków pomordowanych w latach 1939-1946 z nazwiskami wielu mieszkańców Wielkich Oczu i okolicznych wsi. Obserwanci przebywali w Wielkich Oczach do roku 1784, kiedy to opuścili klasztor z braku ludzi do obsadzenia placówki. Klasztor przejęli dominikanie zwyczajni z prowincji św. Jacka. W roku 1926, również z braku zakonników, dominikanie podjęli decyzję o kasacji klasztoru i opuszczeniu Wielkich Oczu, co nastąpiło ostatecznie 1 lipca 1929. Budowlę przekazano diecezji przemyskiej. W czasie I wojny światowej kościół uległ pewnym zniszczeniom i po zakończeniu wojny podjęto jego restaurację. W celu zebrania funduszy na ten cel w latach 30-tych XX wieku wydano specjalne pocztówki – cegiełki.

Ogrodzenie, mur z 5 kapliczkami - nr rej. A-311 z dnia 15.08.1988 r.

Na placu przykościelnym znajduje się także pięć niewielkich, murowanych kaplic. Dwie z nich zostały wybudowane jeszcze przez dominikanów. W jednej z nich umieszczono, znajdujący się do dziś bardzo stary, rzeźbiony w drewnie krucyfiks. W drugiej kaplicy umieszczona była również stara drewniana pieta, którą oddano Muzeum Diecezjalnemu w Przemyśle, zaś na jej miejsce umieszczono figurę świętego Antoniego ufundowaną przez członków Trzeciego Zakonu św. Franciszka i Kola Żywego Różańca. Pozostałe trzy kaplice wybudowano staraniem byłego proboszcza ks. Kluza, który również dokonał ich poświęcenia. Kaplice są murowane z cegły, mają dachy czterospadowe, zwieńczone krzyżami. Przy kaplicach tych, podczas odpustów i większych uroczystości religijnych, odprawia się modlitwy różańcowe i inne nabożeństwa.

cmmentarz cerkiewny

W bocznej uliczce, nie opodal rynku, stoi mocno zniszczona cerkiew obrządku greckokatolickiego z 1925 roku pod wezwaniem Świętego Mikołaja Cudotwórcy. Służyła ona około 600 wiernym z Wielkich Oczu i pobliskiego Skolina. Cerkiew postawiono w miejscu poprzednich budowli: pierwszej, wzniesionej jeszcze w 1654 przez Mojżesza Mohylę, ówczesnego właściciela Wielkich Oczu, i drugiej, wzniesionej w 1820. Ta druga, której generalny remont przeprowadzono w 1913 roku została zniszczona w trakcie prowadzonego przez Niemców ciężkiego ostrzału artyleryjskiego w czerwcu 1915, gdy spłonęła wraz z większością zabudowy rynku. Wznoszenie obecnie istniejącego budynku cerkwi rozpoczęto ze składek parafian w roku 1924, pod kierownictwem budowniczego Eustachego Sereżyńskiego. Budowę oparto o projekt znanego architekta Jana Sasa Zubrzyckiego. Uroczystego wyświęcenia dokonał 19 sierpnia 1925 dziekan jaworowski, ksiądz Daniel Kotis. W roku 1937 nieco zaniedbana cerkiew wymagała naprawy. Z inicjatywy parafian zgromadzono materiały oraz fundusze i w roku 1938 staraniem księdza Oleksego Holinki ze Żmijowisk przebudowano świątynię, nieco ją przy tym wydłużając. Wzniesiono kopułę opartą na ścianach wzmocnionych lisicami, a dach podbito blachą. Wraz z budową cerkwi w roku 1925 wzniesiono w południowo-zachodnim narożu placu cerkiewnego dzwonnice, w miejsce poprzedniej, która spłonęła w roku 1915. Dawna dzwonnica miała trzy dzwony, które zostały zajęte przez władze austro-węgierskie podczas rekwizycji w okresie I wojny światowej. W roku 1924 zakupiono dla nowo wznoszonej cerkwi dzwon zwany Symeon, który obecnie znajduje się przy kaplicy w Korczowej. W latach międzywojennych plac cerkiewny był otoczony drewnianym płotem z główną bramą od strony rynku. Po wysiedleniu Ukraińców (w latach 1945-48) cerkiew została zamieniona na magazyn, który mieścił się tam do roku 1989. W roku 1990 przeprowadzono drobne prace zabezpieczające. W tym samym roku w wielkooockiej cerkwi odbyło się pierwsze od dziesiątków lat (i jak dotąd ostatnie) nabożeństwo greckokatolickie. Obecnie budowla nie jest użytkowana i nie są znane żadne starania o jej odrestaurowanie, pomimo iż jest to jedyna w tej części Polski cerkiew o szachulcowej konstrukcji ścian. Cerkiew wzniesiona jest w konstrukcji szkieletowej, z wypełnieniem ceglany, z podwaliną na ceglasto-betonowej podmurówce. Ściany nawy od wewnątrz i zewnątrz wzmocnione są parami lisic, otynkowane. Została zaprojektowana na planie prostokąta z wydzielonym prezbiterium od wschodu i przedsionkiem od zachodu; w bryle trójdzielna: nawa wyższa, kwadratowa; prezbiterium węższe i niższe, prostokątne, zamknięte trójbocznie; babiniec równy szerokością nawie, krótki i niższy; przedsionek niewielki, zamknięty trójbocznie. Podłoga drewniana; w nawie i w babinie na jednakowym poziomie, wyższa w prezbiterium i bocznych pomieszczeniach ze stopniem wysuniętym w nawę. Część środkowa przykryta ośmioboczną kopułą; w prezbiterium sklepienie kolebkowe w przekroju zbliżone do łuku ostrego, przechodzące od wschodu w trójpłaciowe; w prothesis i diakonikon sklepienia kolebkowe o łuku odcinkowym; w przedsionku strop płaski. Chór muzyczny w babinie, wsparty na dwóch słupkach, szeroki z nieznacznie wysuniętą częścią środkową, ozdobiony płycinami, zamkniętymi łukami półkolistymi; w narożu południowo-zachodnim schody dwubiegowe z podestem. Ściany od wewnątrz otynkowane do wysokości sklepień, wyżej oszalowane deskami. Ślady polichromii na deskowych obramieniach sklepień - w kolorze żółtym, na ząbkowaniu - w niebieskim. Zewnątrz ściany wszystkich pomieszczeń otynkowane; górna część nawy wydzielona daszkiem biegnącym na poziomie okapu dachów; tambur kopuły i szczyty dachów oszalowane pionowo deskami; tambur zwieńczony ząbkowaniem i uskokowymi gzymsami z desek. Niegdyś gzymsy, futryny okien, górne odcinki lisic malowane na żółto, szalunek nawy nad daszkiem okapowym oraz lisice poniżej w kolorze czerwonym. Nad nawą dach kopulasty, ośmiopłaciowy, dołem przewężony, przechodzący w daszek okapowy.

Synagoga. 1910. 1917. nr rej.: A - 353 z 08.05.2009 r.

Synagoga została zbudowana w 1910 roku. Nie była pierwszym w Wielkich Oczach żydowskim domem modlitwy, gdyż społeczność wielkooockich Żydów sięga swoją historią czasów przed XVIII wiekiem, kiedy według ówczesnego spisu obywateli stanowili oni ponad 1/3 mieszkańców i posiadali dwie murowane synagogi. Zaledwie pięć lat po zbudowaniu bożnicy, w roku w 1915 podczas walk I wojny światowej została ona zniszczona. Wkrótce gmina żydowska przystąpiła do odbudowy. Projekt zlecono architektowi Janowi Sas-Zubrzyckiemu znanemu z udanych realizacji wielu neogotyckich kościołów. W 1917 roku sporządził on projekt synagogi, który 10 lat później zrealizowano. W 1927 roku, dzięki finansowej pomocy Eliahu Gottfrieda oraz innych amerykańskich Żydów którzy wyemigrowali z Wielkich Oczów, odbudowa synagogi została ukończona. 12 lat później wybuchła II wojna światowa, która przyniosła tragiczny koniec lokalnej społeczności Żydów. Synagoga przetrwała wojnę, a po jej zakończeniu przez wiele lat stała opuszczona i niszczała. W latach 60. w budynku ulokowano magazyn, biuro, skład mebli oraz punkt skupu jaj miejscowej spółdzielni rolniczej. Wówczas synagogę wyremontowano, w przedsionku oraz przyległych pomieszczeniach wykonano nową posadzkę, wstawiono nowe drzwi wejściowe, wykonano nadtynkową instalację elektryczną, ale również doprowadzono do zniszczenia pozostałości jej cennego wyposażenia. W początkach lat 90. spółdzielnia opuściła synagogę, która od tego czasu stała opuszczona i popadała w ruinę. W 1999 roku władze Gminy Wielkie Oczy dokonały prowizorycznego zabezpieczenia pokrycia dachu w miejsce zerwanych arkuszy blachy. Po roku 1989 nawiązała się współpraca miejscowych organizacji kulturalnych, wielkooockiej parafii i potomków żydowskich mieszkańców wsi, mająca na celu przeprowadzenie remontu bożnicy i adaptację na gminny dom kultury i bibliotekę. Wielkie Oczy będą też częścią Szlaku Chasydzkiego, planowanego przez Fundację Odnowy Dziedzictwa Żydowskiego. W 2011 roku dzięki staraniom władz gminy ukończono remont synagogi, budynek będzie pełnił funkcję biblioteki publicznej. Murowany z cegły i tynkowany budynek synagogi wzniesiono na planie prostokąta o wymiarach 20 na 16 metrów. Wejście główne znajduje się od strony zachodniej, do synagogi prowadzą dwuskrzydłowe, płycinowe drzwi. Frontowa elewacja podzielona jest na trzy pola - w środkowym znajdują się drzwi otoczone łukowym portalem, nad nimi, na poziomie piętra okrągłe okno (oculus) z podziałami w kształcie Gwiazdy Dawida. W bocznych polach znajdują się pary arkadkowych okien. Pola elewacji oddzielają proste filary (lizeny). Pod gzymsem przebiega arkadkowy fryz, łączący płaszczyzny filarów. Elewacje boczne posiadają pięć podobnych pól dzielonych filarami, z których to pól pierwsze pozbawione jest okien, drugie posiada podobne jak elewacja frontowa pary arkadowych okien na obu kondygnacjach, a trzy pozostałe posiadają

wysokie, półkoliście zamknięte okna. Dach synagogi jest czterospadowy, o niewielkim spadku, kryty blachą. Wnętrze bożnicy pozbawione zostało oryginalnego wyposażenia i ozdób, prawdopodobnie w latach powojennych zmieniono też układ pomieszczeń w części przedniej. Usunięto oryginalne posadzki sieni i pomieszczeń użytkowych zastępując je betonowymi podłogami. Przez drzwi frontowe wchodzi się do sieni, z niej na prawo strome schody prowadzą na piętro, gdzie znajduje się babiniec, połączony sześcioma półkolistymi otworami okiennymi z główną salą modlitewną. Sama sala ma kształt zbliżony do kwadratu i jest obniżona względem otoczenia. Zachowały się w niej płycinowe dekoracje ścian poniżej okien, niewielkie rozety na suficie i tablica z hebrajskim napisem upamiętniającym fundatorów. Nie zachowała się oryginalna posadzka, bima (oryginalna wykonana była z kutego żelaza), duża żelazna menora stojąca pod wschodnią ścianą, ani Aron ha-kodesz (pozostał tylko otwór w ścianie). Główną salę oświetla dwanaście okien - dziesięć dużych i dwa małe, ponad miejscem na Aron ha-kodesz. Posiadały one kolorowe tafle szyb.

Zespół dworski, 2 poł. XVII - XIX ,d wór. fortyfikacje ziemne,

nr rej.: 296 z 29.05.1968 r.

Szlachecki dwór obronny jest usytuowany na niewielkim wzniesieniu przy drodze prowadzącej na wschód do Wólki Żmijowskiej. Budynek wzniesiony jest na rzucie litery "H", kiedyś jedno- a obecnie dwukondygnacyjny, z wyższą wieżą pośrodku. Obecnie jest siedzibą władz gminnych. Dwór został zbudowany na początku XVII w. przez Mohylów jako pomniejsza drewniana fortalicja lub wieża mieszkalno-obronna. Obszar otoczony fortyfikacjami był stosunkowo duży w porównaniu z częścią mieszkalną. Można przypuszczać, że powodem tego była chęć objęcia umocnieniami rozrzuconych zabudowań, a także drogi przechodzącej przez środek majdanu. W związku z włączeniem wielkooockiego dworu w system obronny Małopolski (miał wspólnie z innymi bronić Bramy Przemyskiej w środkowym biegu Sanu) został on w latach 1656-1660 przerobiony i rozbudowany przez nowego właściciela, Andrzeja Modrzewskiego. Pochodzący z Wielkopolski Modrzewski był tym bardziej zainteresowany rozbudową dworu, że obrał ofiarowane mu przez Annę Potocką (z Mohylów) Wielkie Oczy na swą nową siedzibę.

Park z aleją dojazdową - nr rej. A-39 z dnia 19.02.1986 r.

Kaplica- murowana, ok. 1900 roku.

Domy wiejskie - Pomimo spalenia dużej części miasteczka w przynajmniej trzech znanych wielkich pożarach, jakie miały miejsce w latach 1866, 1915 i 1944, w Wielkich Oczach zachowało się sporo wiejskich drewnianych domów. Niektóre z nich zostały uznane za zabytkowe i mieszczą się pod następującymi adresami:

- 1) ul. Krakowiecka 4 (rok 1918),
- 2) ul. Krakowiecka 8 (lata 20-te XX w.),
- 3) ul. Krakowiecka 15 (lata 20-te XX w.),
- 4) ul. Krakowiecka 22 (lata 20-te XX w.),
- 5) ul. Krakowiecka 23 (lata 20-te XX w.),
- 6) ul. Krzywa 12 (lata 20-te XX w.),
- 7) ul. Łukowiecka 1 (lata 30-te XX w.),
- 8) ul. Łukowiecka 6 (lata 20-te XX w.),
- 9) ul. Łukowiecka 8 (1 ćw. XX w.),
- 10) ul. Łukowiecka 9 (lata 20-te XX w.),
- 11) ul. Łukowiecka 25 (lata 20-te XX w.),
- 12) ul. Łukowiecka 40 (lata 30-te XX w.),
- 13) ul. Łukowiecka 45 (lata 20-te XX w.),

Najcenniejszym z nich jest prawdopodobnie chata przy ulicy Krakowieckiej 4 z roku 1918, z dwuspadowym dachem w stylu polskim. Jej wartość architektoniczną podnosi fakt, że została zaprojektowana przez słynnego polskiego architekta Jana Sasa Zubrzyckiego

7. Wólka Żmijowska:

Cerkiew greko - kat., drewn., XVIII, XIX, nr rej.: A - 354 z 21.05.1990 r.

Cerkiew Opieki Najświętszej Maryi Panny w Wólce Żmijowskiej - drewniana cerkiew z lat 1894 - 1896 (według niektórych źródeł z 1786 roku). Poświęcona w 1896 roku przez ks. Kiryła

Obuszkiewicz, proboszcza parafii w Żmijowiskach. Po 1947 roku nieużytkowana. W 1991 roku przeprowadzono remont cerkwi z inicjatywy Pracowni Kultury Tęczy działającej pod auspicjami UNESCO. Wyposażenie nie zachowało się. W Muzeum Kresów w Lubaczowie znajduje się fragment ikonostasu z cerkwi w Wólce Żmijowskiej. We wnętrzu ściana ikonostasowa, fragmenty polichromii i zdewastowany chór. Cerkiew należała do parafii w Żmijowiskach.

8. Żmijowiska:

Cerkiew greko - kat. p.w. Zaśnięcie Bogurodzicy, drewn., 1770, XIX - XX, cmentarz

nr rej.: A - 357 z 01.06.1990 r.:

Cerkiew Zaśnięcia Matki Bożej w Żmijowiskach - drewniana cerkiew greckokatolicka z 1786 roku znajdująca się w Żmijowiskach. Cerkiew została zbudowana w 1786 (według niektórych źródeł w 1770) roku. Cerkiew była dwukrotnie przebudowywana w 1886 i 1930 roku. Przy cerkwi była też dzwonnica, która została rozebrana w II połowie XX wieku. Po 1947 roku cerkiew jest nieużytkowana. Zachowały się m.in. ołtarz, tabernakulum, biblia i śpiewniki, fragmenty polichromii i 2 ikony znajdujące się po bokach cerkwi. Cerkiew otaczają tereny cmentarza greckokatolickiego.

Domy wiejskie:

Dom nr 40, wł. Zdzisław Łacina, drewn., pocz. XX w.

9. Majdan Lipowiecki.

Kapliczka, murowana, i ćw. XX w.

Kapliczka, murowana, przy drodze Majdan Lipowiecki- Tarnawskie, l. 20-30 XX w.

Kapliczka, murowana, przy drodze Majdan Lipowiecki-Tarnawskie, I ćw. XX w.

§ 17. Archeologia

1. Teren gminy Wielkie Oczy znajduje się w zasięgu czterech obszarów AZP: 102 – 86, 102 – 87, 104 – 88. Liczebność stanowisk zlokalizowanych na obszarze gminy jest dość duża. Należy zwrócić uwagę, że badania archeologiczne na terenie gminy jeszcze trwają. Na obszarze gminy nie występują stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków. Badania przeprowadzone na wskazanych obszarach AZP udokumentowały występowanie w południowej części gminy,

w rejonie miejscowości Kobylnica Wołoska, Skolin, stanowisk neolitycznych, głównie reprezentujących kulturę pucharów lejkowatych. Pojawiają się też stanowiska z wcześniejszych faz epoki brązu, związane głównie z kulturą trzciniecką oraz łużycką.

Śladowo reprezentowane są okresy mezolitu, wpływów rzymskich oraz epoki kamienia. Zwraca uwagę znaczna liczba stanowisk z materiałem średniowiecznym, tworzących bardzo wyraźną zwartą koncentrację na terenie miejscowości Kobylnica Wołoska (w tym stanowiska o znacznej powierzchni). W części północnej gminy, głównie w rejonie miejscowości Łukawiec i Majdan Lipowiecki, obserwuje się sporą ilość znalezisk krzemiennych, głównie z neolitu i mezolitu, stanowiska z ceramiką neolityczną oraz stanowiska wczesnośredniowieczne. Śladowo występują stanowiska potwierdzające osadnictwo rozwiniętej fazy epoki brązu oraz okresu wpływów rzymskich. Kilka stanowisk w rejonie miejscowości Łukawiec zasługuje na szczególną uwagę. Są to stanowiska na w obszarze 102 - 87/12; 102 - 87/26; 102 - 87/42 a szczególnie stanowisko 102 – 87/ 14 na którym znajduje się mnóstwo sporej wielkości kamieni, które mogą stanowić pozostałość po cmentarzysku megalitycznym. Dla zbadania charakteru tego stanowiska zalecane jest przeprowadzenie na nim sondażowych badań wykopaliskowych.

2. Wykaz stanowisk archeologicznych gminy Wielkie Oczy

Nazwa	nr obszaru AZP
Miejscowość	nr stanowiska
Mielniki 1	104 – 86 / 3
Mielniki 2	104 – 86 / 59
Mielniki 3	104 – 86 / 60

Wśród zarejestrowanych na obszarze 104 – 86 stanowisk dominują punkty osadnicze z epoki neolitu.

Kobylnica Wołoska 1	104 – 87 / 26
Kobylnica Wołoska 2	104 – 87 / 27
Kobylnica Wołoska 3	104 – 87 / 28
Kobylnica Wołoska 4	104 – 87 / 29
Kobylnica Wołoska 5	104 – 87 / 30
Kobylnica Wołoska 6	104 – 87 / 31
Kobylnica Wołoska 7	104 – 87 / 32
Kobylnica Wołoska 8	104 – 87 / 33
Kobylnica Wołoska 9	104 – 87 / 34
Kobylnica Wołoska 10	104 – 87 / 35
Kobylnica Wołoska 11	104 – 87 / 36
Kobylnica Wołoska 12	104 – 87 / 37
Kobylnica Wołoska 13	104 – 87 / 38
Kobylnica Wołoska 14	104 – 87 / 39
Kobylnica Wołoska 15	104 – 87 / 40
Kobylnica Wołoska 16	104 – 87 / 41
Kobylnica Wołoska 17	104 – 87 / 42
Kobylnica Wołoska 18	104 – 87 / 43
Kobylnica Wołoska 19	104 – 87 / 44

Kobylnica Wołoska 20	104 – 87 / 45
Hryćkowie 1	104 – 87 / 46
Hryćkowie 2	104 – 87 / 47
Czapłaki 1	104 – 87 / 48
Czapłaki 2	104 – 87 / 49
Czapłaki 3	104 – 87 / 50
Czapłaki 4	104 – 87 / 51
Skolin 1	104 – 87 / 52
Skolin 2	104 – 87 / 53
Skolin 3	104 – 87 / 54
Skolin 4	104 – 87 / 55
Skolin 5	104 – 87 / 56
Skolin 6	104 – 87 / 57
Skolin 7	104 – 87 / 58
Skolin 8	104 – 87 / 59

Najliczniejszą grupę stanowisk w obszarze 104 – 87 stanowią stanowiska neolityczne, głównie reprezentujące kulturę pucharów lejkowatych, stanowiska z wczesnych faz epoki brązu oraz stanowiska z materiałem średniowiecznym.

Nazwa	nr obszaru AZP
Miejscowość	
Łukawiec st. 1	102- 87 / 4
Łukawiec st. 2	102- 87 / 5
Łukawiec st. 3	102- 87 / 6
Łukawiec st. 4	102- 87 / 7
Łukawiec st. 5	102- 87 / 8
Łukawiec st. 6	102- 87 / 9
Łukawiec st. 7	102- 87 / 10
Łukawiec st. 8	102- 87 / 11
Łukawiec st. 9	102- 87 / 12
Łukawiec st. 10	102- 87 / 13
Łukawiec st. 11	102- 87 / 14
Łukawiec st. 12	102- 87 / 21
Łukawiec st. 13	102- 87 / 22
Łukawiec st. 14	102- 87 / 23
Łukawiec st. 15	102- 87 / 25
Łukawiec st. 16	102- 87 / 26
Łukawiec st. 17	102- 87 / 27
Łukawiec st. 18	102- 87 / 32

Łukawiec st. 19	102- 87 / 33
Łukawiec st. 20	102- 87 / 34
Łukawiec st. 21	102- 87 / 35
Łukawiec st. 22	102- 87 / 36
Łukawiec st. 23	102- 87 / 37
Łukawiec st. 24	102- 87 / 38
Łukawiec st. 25	102- 87 / 39
Łukawiec st. 26	102- 87 / 40
Łukawiec st. 27	102- 87 / 41
Łukawiec st. 28	102- 87 / 42
Łukawiec st. 29	102- 87 / 43
Łukawiec st. 30	102- 87 / 44
Łukawiec st. 31	102- 87 / 55
Łukawiec st. 32	102- 87 / 56
Majdan Lipowiecki st. 1	102- 87 / 24
Majdan Lipowiecki st. 2	102- 87 / 45

W obszarze 102- 87 występują stanowiska z epoki kamienia, mezolitu (2 stanowiska), neolitu (w tym kultura pucharów lejkowatych oraz ceramiki sznurowej), wczesnej epoki brązu, okresu wpływów rzymskich (2 stanowiska), wczesnego średniowiecza oraz liczne stanowiska o nieokreślonych kulturach prahistorycznych.

Nazwa	nr obszaru AZP /
Miejscowość	nr stanowiska w obszarze
Bihale st. 1	102 – 86 / 4
Bihale st. 2	102 – 86 / 5
Bihale st. 3	102 – 86 / 14
Bihale st. 4	102 – 86 / 15
Bihale st. 5	102 – 86 / 16
Bihale st. 6	102 – 86 / 17
Bihale st. 7	102 – 86 / 19
Bihale st. 8	102 – 86 / 20
Bihale st. 9	102 – 86 / 21
Bihale st. 10	102 – 86 / 22
Bihale st. 11	102 – 86 / 23
Bihale st. 12	102 – 86 / 24
Bihale st. 13	102 – 86 / 25
Bihale st. 14	102 – 86 / 26
Łukawiec st. 33	102 – 86 / 10
Łukawiec st. 34	102 – 86 / 13

W obszarze 102 - 86 występują stanowiska z epoki kamienia, wczesnej epoki brązu, neolitu, wczesnego średniowiecza oraz stanowiska o nieokreślonych kulturach prahistorycznych.

§ 18. Cmentarze historyczne.

1. Wykaz cmentarzy i mogił zbiorowych:

- 1) Łukawiec - greckokatolicki przycerkiewny – XVIII w.,
- 2) Łukawiec - wojenny - pocz. XX w.,
- 3) Łukawiec - rzymskokatolicki – I poł. XIX w.,
- 4) Łukawiec - rzymskokatolicki – II poł. XIX w.,
- 5) Łukawiec - epidemiczny,
- 6) Bihale - greckokatolicki przy cerkiewny - I poł. XIX w.,
- 7) Bihale – greckokatolicki - I poł. XIX w.,
- 8) Bihale - greckokatolicki, obecnie rzymskokatolicki II poł. XIX w.,
- 9) Potok Jworowski - greckokatolicki, obecnie rzymskokatolicki II poł. XIX w.,
- 10) Kobylnica Ruska - greckokatolicki, obecnie rzymskokatolicki pocz. XIX w.,
- 11) Wólka Żmijowska - greckokatolicki przycerkiewny - XVIII w.,
- 12) Żmijowska - greckokatolicki przycerkiewny 1951,
- 13) Wielkie Oczy - żydowski (mogila zbiorcza 41 osób) 1943 r.,
- 14) Wielkie Oczy – greckokatolicki , obecnie rzymskokatolicki poł. XIX w.,
- 15) Wielkie Oczy – epidemiczny 1914 – 1918,
- 16) Skolin – epidemiczny 1914 – 1918,
- 17) Kobylnica Wołoska – greckokatolicki, obecnie rzymskokatolicki poł. XIX w.,
- 18) Kobylnica Ruska- cmentarz wojenny.

Rozdział 4.

Zestawienie celów priorytetowych i zadań do realizacji w zakresie opieki nad zabytkami w Gminie Wielkie Oczy na lata 2016 - 2019.

§ 19. Realizacja wytycznych konserwatorskich określonych w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Wielkie Oczy ze szczególnym uwzględnieniem zaleceń w wyznaczonych strefach ochrony konserwatorskiej.

§ 20. Pomoc w przygotowaniu właścicielom zabytków nieruchomych z terenu Gminy Wielkie Oczy dokumentów prawnych do wprowadzenia obiektu do rejestru zabytków.

§ 21. Prowadzenie prac remontowych przy obiektach zabytkowych zgodnie z wymaganiami konserwatorskimi.

§ 22. Współpraca z wojewódzkimi służbami ochrony zabytków w przypadku realizacji prac budowlanych przy obiektach podlegających ochronie konserwatorskiej.

§ 23. Prowadzenie oraz dokonywanie okresowej weryfikacji gminnej ewidencji zabytków.

§ 24. Opieka sprawowana przez właścicieli nad zabytkami polegać będzie w szczególności, na zapewnieniu warunków :

1. Naukowego badania i dokumentowania zabytku.
2. Prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku.
3. Zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie.

4. Korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości.

5. Popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

§ 25. Gmina Wielkie Oczy wspierać będzie działania właścicieli lub posiadaczy, a także podejmować samodzielne działania w celu :

1. Zahamowania procesów degradacji zabytków i doprowadzenia do poprawy stanu ich zachowania.

2. Wyeksponowania poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.

3. Zwiększenia atrakcyjności zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych.

4. Wspierania inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.

§ 26. Prowadzić działania edukacyjne, które polegać będą w szczególności na:

1. Budowaniu klimatu społecznego zrozumienia i akceptacji dla idei ochrony zabytków odczytywanych jako źródło tożsamości, wiedzy i dumy z przeszłości, tradycji, wiedzy o sposobie życia i pracy przodków.

2. Wspieraniu inicjatyw mających na celu edukowanie społeczeństwa, zwłaszcza dzieci i młodzieży na rzecz ochrony dziedzictwa, ze szczególnym uwzględnieniem tradycji lokalnych i idei małych ojczyzn.

3. Popularyzacji opieki nad zabytkami poprzez wszelkiego rodzaju konkursy premiujące wiedzę i znawstwo dziedzictwa kulturowego.

4. Informowaniu innych właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskania środków na odnowę zabytków.

5. Publikowaniu materiałów dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w prasie lokalnej i na stronie internetowej Gminy Wielkie Oczy.

Rozdział 5.

Instrumenty wdrażania i ocena wyników gminnego Programu opieki nad zabytkami Gminy Wielkie Oczy

§ 27. Cele i zadania, które zostały umieszczone w niniejszym Programie realizowane będą poprzez:

1. Czynną współpracę władz samorządowych z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz z: właścicielami i posiadaczami obiektów, diecezjami, organizacjami pozarządowymi i stowarzyszeniami regionalnymi, ośrodkami naukowymi.

2. Działania własne Gminy:

1) wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów, które winny być objęte ochroną,

2) utrzymywanie, wykonywanie remontów i prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością Gminy,

3) prowadzenie działań edukacyjnych , promocyjnych, itp.

Rozdział 6.

Źródła finansowania gminnego Programu opieki nad zabytkami Gminy Wielkie Oczy.

§ 28. Źródłem finansowania zadań wskazanych do realizacji w Programie, będą zarówno środki własne Gminy , które pozostają w dyspozycji lub w zasięgu władz samorządowych, jak również inne źródła (prywatne, rządowe, itp.), tj.

1. Środki własne budżetowe Gminy Wielkie Oczy na realizację zadań własnych.

2. Środki znajdujące się w gestii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

3. Składki i zbiórki publiczne i finansowane ze środków ludności.
4. Fundusze krajowe i zagraniczne w tym z Unii Europejskiej.

Rozdział 7.

Postanowienia końcowe.

§ 29. Realizacja programu poddana będzie ocenie Rady Gminy Wielkie Oczy po upływie dwóch lat od jego uchwalenia.